

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI RAJZTANÁRKÉPZÉS

Tóth Gábor

A magyar polgári közoktatás a dualizmus korában bontakozott ki. A közoktatás átalakulását az 1868-as népiskolai törvény nyitotta meg. A törvény a népoktatáson kívül külön fejezetben intézkedett az elemi oktatással összefüggő tanítóképzésről, de nem intézkedett a tanítóképző-intézeti tanárképzésről. Az egységes és sajátos tanítóképző-intézeti tanárképzés, az Apponyi Kollégium létrehozásával, csak a XX. század elején indult meg a humán és reál szakosok (1906-tól), a rajz szakosok (1907-től), a zene szakosok (1908-tól) és a torna mellékszakosok (1912-től) részére.

Az elemi oktatásnak, a tanítóképzésnek már az I. Ratio Educationis idejétől kezdve meg voltak az előzményei. A tanárképzés fokozatos rendezésére azonban csak a múlt század második felében került sor. A különböző szakos tanítóképző-intézeti tanárképzés közül, a téma szempontjából csak a rajztanárképzéssel foglalkozunk, utalva a rajztanárképzéssel kapcsolatos fontosabb irányzatokra és az általános pedagógiai gondolkodásban bekövetkezett változásokra.

Az Apponyi Kollégiumban folyó rajztanárképzés előzményei

Az elemi iskolai és tanítóképző-intézeti rajzitanítás megindulása

Az iskolai rajzitanítás az első hazai önálló, rendszeres és egyetemes tanügyi kódexünkben, az *I. Ratio Educationisban* gyakorlati, mértani irányú célmeghatározást kapott, mert a rajzot a geometria kiegészítőjeként fogták fel. Ezzel a koncepcióval a rajz bekerült a tanítandó iskolai tárgyak sorába.

Az 1777. évi Ratio Educationis előírta, hogy a *városi anyanyelvi iskolákban* „egyesekek”-nek oktatni kell „... a geometria és fizika alaptételeit, valamint az alakrajzot és mindazokat a készségeket, amelyek...” a kézműveseknek, iparosoknak szükséges.¹

A *kiemelt anyanyelvi iskolák* (normál iskolák, ahol a tanítóképzés folyt) növendékei, a tanításra készülők mindannyian, „...kiképzést kapjanak...” különféle alakok és épületek

¹ *Ratio Educationis*. Az 1777-i és 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása. Fordította, jegyzetekkel ellátta Mészáros István. Budapest. 1981. 71.

rajzolásában...”² és a tárgyak oktatására „...alkalmazni kell rajztanítókat...”³ írta továbbá a Ratio. A normál iskolával indult meg tehát a tanítók felkészítése a rajz tanítására.

Az I. Ratio a rajz tanítását az *akadémiai osztályok* tanulóinak is előírta, mert „... a közélet különböző területein a rajztudás és tervrajzkészítés készségének mindegyik válfaja sok hasznot hoz...”⁴

A rajztanítás gyakorlati felfogásával találkozunk a *II. Ratio Educationisban* (1806) is, amikor azt olvashatjuk, hogy a városi iskolák anyagában szerepeljen a rajz és hogy a normál iskolában „tovább kell haladni a rajzban és geometriában”, tehát „szükség van a rajz tanítójára”.⁵

A II. Ratio azonban a középfokú intézetekben megszüntette a rajzoktatást. A rendelet ezen a téren új irányt szabott és előírta, hogy a *liceumok és a királyi akadémiák székhelyén „rajz iskolákat kell szervezni” (schola graphidis)*.⁶ Cél a rajziskolákkal a kézműipar kiszolgálása. Ezek a rajziskolák ha nem is szolgáltak magasabb művészi célt, de a gyakorlatban igen jól megállták a helyüket, és sok esetben rajztanítókat adtak a normál iskolák számára. A városi anyanyelvi iskolában (elemi iskola) a rajzoktatás geometrikus jellegű volt és még nem jelentette az esztétikai nevelést.

Az első rajziskola Budán nyílt meg a normál iskolával kapcsolatban. Ez az iskola – az iparban alkalmazott rajzon kívül – a művészi rajzot is tanította és rajzkiállításokat, rajzversenyeket rendezett (*Kornis*, 1927). Egymás után jöttek létre a többi rajziskolák Pesten, Kolozsváron, Nagyszebenben, Komáromban, Debrecenben, Szegeden, Győrben, Pozsonyban, Kassán, Lőcsén, Késmárkon, Körmöcbányán, Nyitrán, Egerben stb. Ezek a rajziskolák a budai rajziskolába küldték félévenként a tanulók rajzait bírálatra (*Voit*, 1936).

A rajziskolák zöme a gyakorlati rajz és geometriai feladatok mellett azonban a szabadkézi rajz (ebben az időben elsősorban vonalzó nélküli rajzolást jelent) útján segíteni tudta a művészi tehetségek kibontakozását. Két példát említünk. A kolozsvári rajziskola tanára, *Simó Ferenc* indította el *Székely Bertalan* művészi pályáját, vagy a nagyszebeni rajziskolában tanult *Barabás Miklós* (*Voit*, 1936). A kiemelkedő tehetségek azután külföldi akadémiákon folytatták tanulmányaikat.

Az iskolai rajzoktatás további fejlődését az 1867-es kiegyezéssel létrejött magyar államiság tette lehetővé. Az 1868-as népiskolai törvényben az elemi népiskolára nézve a rajz tanítása nem szerepelt kötelező tantárgyként, „... de miután ez a látási és kézi ügyesség, az ízlés és a nemzeti csinosodás kiművelésére szolgáló, majdnem egyedüli képző eszköz, kívánatos, hogy a tantárgy a népiskolában, ahol csak mód van benne, mindenütt felvétessék”, írta az elemi iskola első tanterve 1868-ban (Gyertyánffy, 1882, 466. o.).

A népiskolai törvény többi iskolatípusában (felső népiskola, polgári iskola, tanítóképző) a rajz mint kötelező iskolai tárgy szerepelt. A tantervi megfogalmazás túlmutat a

² *Ratio Educationis*. i.m. 73.

³ *Ratio Educationis*. i.m. 45.

⁴ *Ratio Educationis*. i.m. 131.

⁵ *Ratio Educationis*. i.m. 239.

⁶ *Ratio Educationis*. i.m. 267.

Ratio mértani-gyakorlati célmeghatározásán és felveti a rajztanítás emberformáló, művészi nevelési hatását. Ugyanakkor azt is jelenti, hogy az ifjúságot az iskolai tanítás keretében kell a művészi megismerésre nevelni. A művészi nevelés a tanítótól függ, tehát fontos feladat, hogy a tanítóképzésnél a művészeti tanulmányok jobban érvényesüljenek.

A *tanítóképző-intézetek 1868-as tanterve* a vezérelvek során kiemeli, – többek között –, hogy „az ízlés és csinosodás kifejtésére a rajzolás tanítása által lehet hatni”. (*Gyertyánffy*, 1882, 248. o.) A *második tanterv* (1877) a tanítóképző-intézetek rajztanításának célját a következőkben fogalmazta meg: „azon képesség elsajátítása, hogy a növendék kellő szabotossággal és könnyűséggel tudja előállítani a táblán mindazokat a rajzokat, amelyekre egy néptanítónak a népiskolai tantárgyak tanításánál ... szüksége van, emellett annak is, hogy a rajzot a növendék a népiskolában módszertanilag helyesen tudja tanítani.” (*Gyertyánffy*, 1882, 261.o.)

A tanítóképzőintézetek tantervében a rajz elsősorban mint a nevelés eszközeként szerepelt. A tanítóképzőkben kettős feladata volt a rajztanításnak, egyrészt a tanítójelölt rajzkészségének és rajztudásának fejlesztése, másrészt a tanítójelölt felkészítése az elemi iskolában való rajztanításra. A többi oktatási intézményben a rajztanítás feladata a növendékek rajzkészségének fejlesztése volt az ábrázoló geometria és a szabadkézi művészeti irányú rajzgyakorlatok keretében.

A *kiegyezés után a kormányzat gondoskodott a rajz iskolai oktatásáról a különböző oktatási intézményekben, de nem történt intézkedés a rajztanárok képzéséről*. A múlt század második felében megoldandó feladat volt tehát a rajztanárképzés rendezése (*Tóth*, 1991, 1992, 1993). Felvetődik a kérdés, hogy milyen képzettséggel rendelkeztek azok a tanárok, akik a rajzot eddig tanították és a kormányzat hogyan oldotta meg a rajztanárok képzését és képesítését. A kérdést csak a tanítóképző-intézetek vonatkozásában vizsgáljuk.

A tanítóképzők rajztanárainak képesítése 1871 előtt

Az 1868-as népoktatási törvény megjelenése előtt Magyarországon csak egyházi tanítóképző-intézetek voltak. A hitfelekezeti tanítóképzők számára a tanárokat az egyház biztosította. A különböző szaktárgyakat tanító tanárok zöme teológiai végzettséggel rendelkezett.

A rajztanárok egy része mérnöki, építészeti végzettségű, egy másik részük dilettáns rajzoló, vagy festő volt. Voltak olyanok, akik a nemzeti rajziskolából kerültek ki és ezzel a végzettséggel tanították a rajzot a tanítóképzőben. Olyan eset is volt, hogy a rajztanár a városban lévő nemzeti rajziskolának volt a tanára és ugyanakkor a tanítóképzőben is ellátta a tanítási feladatokat, vagy a város építésze tanított rajzot az akkori két éves tanítóképzőben stb.

Fokozódott a tanárszükséglet a népoktatási törvény megjelenése után, mert a törvény elrendelte az állami tanítóképzők felállítását. Az állami tanítóképzők igyekeztek művészi felkészültséggel rendelkező tanárokat foglalkoztatni. Egy-két esetben olyan rajztanárokat is találunk a tanítóképzőkben, akik a különböző külföldi képzőművészeti akadémiákon, iparművészeti, vagy műiskolákban (Bécs, München, Nürnberg, Antwerpen, Velence, Fi-

renze, Turin stb.) végezték tanulmányaikat. A rajztanárok ebben az időben a legtöbb esetben mint óraadók tanítottak.

A tanítóképző-intézetek tanárainak és ezen belül az ott tanító rajztanároknak a képzettsége és képezése nagyon különböző volt. Ezen kívánt változtatni *Eötvös József* azáltal, hogy ösztöndíjakat alapított külföldi tanulmányok céljaira. A tanítóképző-intézetek tanárai közül sokan szereztek külföldi tapasztalatokat és azokat itthon hasznosították. Eötvös művészeti és irodalmi ösztöndíjakat is alapított, hogy a tehetségeket „világlátni” küldje. Második minisztersége alatt 36 művészt küldött külföldi tanulmányútra (*Lázár*, 1914).

Eötvös művelődéspolitikájának szerves része volt a művészetek felkarolása. Már 1848 előtt részt vett a pesti műegylet megalapításában *Trefort Ágostonnal* együtt. (*Lázár*, 1914) Második minisztersége alatt egy olyan tanintézet létrehozását határozta el „amely az addig teljesen elhanyagolt nyilvános rajzoktatást”, a közizlés ébresztésének és fejlesztésének érdekében előbbre viszi. Megbízta *Keleti Gusztávot* a külföldi művészettanítás tanulmányozására és a tapasztalatok összegyűjtésére. (*Lázár*, 1914)

Ezek voltak azok a körülmények és előzmények, amelyek elvezettek 1971-ben a rajztanárok országos képző intézetének létrehozásához.

A rajztanárképzés első megszervezése

A rajztanítással és a rajztanárok képzésével kapcsolatos intézet alapítását tehát még *Eötvös József* határozta el és bízta meg *Keleti Gusztáv* festőt, író és műkritikust a tervek elkészítésével és az intézet megszervezésével.

A külföldi művészeti szakoktatás példája és a hazai viszonyok számbavétele alapján született meg az első országos művész-iskolánk és a vele kapcsolatos rajztanárképzőnek a terve, amely *Pauler Tivadar* minisztersége alatt realizálódott és az *Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképző* néven nyílt meg 1871 októberében (*Várdai*, 1908). Az új intézet magas színvonalát már az első tanári kar biztosította. Az intézet igazgatója *Keleti Gusztáv* lett. Első tanárai a következők voltak: *Székely Bertalan* (alakrajz, festészet), *Schulek Frigyes* (mérta, távlattan, építészet, ékítés), *Izsó Miklós* (mintázás), segédtanár: *Gregus János* (figurális rajz és festészet), rendkívüli tanárok: *Plósz Pál* (bonctan), *Haás József* (katonai helyszínrajz). A rajztanárképzés szempontjából jelentős volt, hogy a rajztanárjelöltek a tudományegyetemen hallgathattak műtörténetet *Henszlmann Imre*, lélektan és pedagógiát *Kármán Mór* professzoroktól.

Az első tanév (1871–1872) 77 növendéke közül 31 rajztanár-jelölt volt. A munka minőségét az 1873-ban a bécsi világkiállításon való részvétel is igazolta.

A rajztanárképzés szempontjából jelentős volt az *1877-78-as tanév*, amikor az új tervet és rajztanárvizsgálati szabályzatot életbe léptették és megalakították az *Országos Rajztanárvizsgáló Bizottságot*.

Az intézet további fejlődését jelentette az *1882-83-as tanévben* a gyakorlati festészeti osztály megindulása *Lotz Károly* vezetésével és a szobrászati osztály külön elhelyezése *Strobl Alajos* irányításával.

A rajztanárképzés szempontjából jelentős intézkedés volt, hogy *1885-ben* bevezették a *nevelés és oktatás tanítását* az intézet kebelén belül. Ennek tanára *Péterfy Sándor* lett.

A rajztanárnők képzését előmozdította az *1885-ben* létrehozott női festészeti tanfolyam (*Lotz Károly, Mészöly Géza, Ebner Lajos*).

A további fejlődést jelentette, hogy *1886-ban* a rajztanárképzés idejét három évről négy évre emelték.

A mintarajziskola a tanítása kezdetén a merev, dekoratív irányzatot tette kötelezővé. A fejlődés során azonban a rajztanárképzésnek ebben az új intézetében a korszak élvonalbeli művészeti, népszerű alkotói és az általuk képviselt összes irányzatok, – az akadémizmustól kezdve, a népies-romantikus felfogáson keresztül a szecesszióig – váltak a *tanárképzés részévé*.

A mintarajziskola tehát a rajztanárképzés és a szabad művészi hivatás alapvetésének intézete lett.

A rajztanárképzés szempontjából fontosnak kell tartanunk az 1893-as év szeptember 30-án megjelent 41200. számú miniszteri rendeletet, amely szabályozta a rajztanításra képesítő vizsgálatokat.⁷

A rendelet kimondta, hogy „nyilvános középiskolánál, tanítóképzőnél, felső nép és polgári iskolánál, felsőbb leányiskolánál és ipariskolánál rajztanár, vagy rajztanítóul (rajztanítónőül) rendszeresített minőségben csak szabályszerűen képesített egyének alkalmazhatók”. A rajztanításra képesítő vizsgát a Magyar Királyi Rajztanárvizsgáló Bizottság előtt kellett letenni. Következő képesítéseket lehetett szerezni: (1) középiskolák és középfokú ipariskolák számára, (2) tanítóképzők, polgári iskolák és ipartanműhelyek számára, (3) iparos tanonc iskolák számára, (4) rajztanítónői képesítést tanítónőképző-intézetek, polgári és felsőbb leányiskolák számára. A középiskolára szerzett képesítés érvényes volt a 2–4 pont alatt, a tanítóképzőre kiadott képesítés érvényes volt a 3–4 pont alatt szereplő iskolákra is.

A tanítóképzőkre érvényes vizsga két részből állt: zárthelyi és szóbeli vizsgából. A zárthelyi vizsga tárgyai a következők voltak: (1) alakrajzolás: fej, domború mintáról, (2) ékítményes rajzolás: domború mintáról árnyékolással, (vázlat és egy rész teljes kidolgozása), (3) iparművészeti rajzolás, (4) építészeti (műszaki) rajzolás, (5) ábrázoló geometria és perspektíva, (6) szemléleti perspektíva, (7) mintázás: féldomború ékítmény előállítás grafikai mintáról (egy részlet teljes kidolgozása), (8) írásbeli dolgozat műtörténelemből, nevelés-oktatástanból, vagy irodalomból, (9) szépírás (magyar, német folyó és ronde-írás).

A szóbeli vizsga tárgyai: (1) elemi geometria, (2) ábrázoló geometria, (3) perspektíva, (4) műtörténelem és stílustan, (5) nevelés és oktatástan (lélektan, logika, a magyar népoktatás fejlődése különös tekintettel a polgári iskolára és a tanítóképzésre, a rajz és szépírás módszertana), (6) magyar nyelv és irodalom. Az újkori irodalom áttekintése.

A tanítónőképzőkre képesített rajztanárnőjelöltek zárthelyi vizsgatárgyai: (1) alakrajzolás, (2) ékítményes rajzolás, kiegészítve a színes síkékítmény tervezésére, különös te-

⁷ A Vallás és Közoktatástügyi Magyar Királyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett huszonötödik jelentése. Budapest. 1896. 1267–1274.

kintettel a női kézimunkára, (3) aquarell-festés, (4) ábrázoló geometria és perspektíva, (5) szemléleti perspektíva, (6) írásbeli dolgozat műtörténelemből, nevelésoktatástánból, vagy irodalomból, (7) szépírás. *A szóbeli vizsga tárgyai:* (1) elemi geometria, (2) műtörténelem és stílusstan, (3) nevelés és oktatás, (4) magyar nyelv és irodalom.

A vizsgák szóbeli és írásbeli anyaga illusztrálja, hogy a nők alacsonyabb szintű képzést kaptak, mint a férfi növendékek. Az alacsonyabb szintű művészi képzést azzal indokolták, hogy a nőknek a női kézimunkaoktatásra is fel kell készülniük. A különbségtétel ellen a feministák tiltakoztak.

A rendelet továbbá intézkedett a külföldi oklevelek honosításáról.⁸ 1873 és 1878 között a polgári iskolai tanítóképző (Paedagogium) tantervében a művészeti szakcsoport keretében rajztanárképzés is szerepelt. Ezek a polgári iskolai tanítójelöltek azonban – akik közül néhányan később tanítóképzőbe kerültek tanítani –, „a szükséges tanfolyam elvégzésére az országos központi rajziskolába voltak kötelesek járni.” A szépírást a polgári iskolai tanítóképzőben sajátították el. A polgári iskolai tanítóképző második tanterve (1877) megszüntette a Paedagogiumban a rajztanárképzést. A minisztérium a rajztanárképzést kizárólag az országos rajztanárképző ügykörébe utalta (*Gyertyánffy*, 1882. 279.).

Gyertyánffy István 1898-ban megjelent Fölterjesztés a tanítóképző-intézeti tanárok képzése és képesítése tárgyában című előterjesztésében a tanítóképző-intézeti rajztanárok képzésével kapcsolatban kifogásolta, hogy a rajztanárképzőben a képzés során nem érvényesülnek eléggé a sajátos tanítóképzési célok és feladatok. Szerinte a képzést „... vissza kellene szervezni oda, hol a legszükségesebb felszerelések még rendelkezésre állnak...”, tehát a Paedagogiumba (*Gyertyánffy*, 1898). Meg kell jegyezni, hogy a polgári iskolai tanítóképzőben folyó rajztanárképzés (1873–1878) ideje két év volt. Ebben az időben a mintarajziskola és rajztanárképző tanítási ideje három év. A rajztanárképzés szempontjából jelentős az is, hogy a mintarajziskolában és rajztanárképzőben különböző művészeti irányt képviselő, kitűnő művészek tanították a rajztanárjelölteket (*Keleti Gusztáv, Székely Bertalan, Schulek Frigyes, Izsó Miklós, Gregus János, Lotz Károly, Strobl Alajos* stb.), a Paedagogium ezt a színvonalat nem tudta biztosítani.

Gyertyánffy felfogása a rajztanárképzésben a sajátos pedagógiai célokat és feladatokat hangsúlyozta, a szakmai-művészi szempont felfogásában másodrendű volt. Ez a felfogás korában sem volt tartható, mert a magasszintű szakmai-művészi felkészülés az alapja a jó rajztanári munkának. A sajátos pedagógiai képzés hiányára való hivatkozás sem állta meg a helyét, mert a rajztanárjelöltek már a kezdeti időszaktól kezdve hallgathattak az egyetemen lélektan és pedagógiát (*Kármán Mór*). 1885-től pedig rendszeres pedagógiai oktatás folyt az intézetben belül. *Péterfy Sándor*, aki a tárgyat tanította a pedagógiai elmélet mellett ismerte a tanítóképzés igényeit, miután a budapesti VI. kerületi állami tanítóképző-intézetnek volt tanára és igazgatója. Az általa tanított rendszeres pedagógiai oktatás tartalma pedig felölelte a neveléstan és a tanítástán kérdésein kívül a lélektan és logika elemeit, az általános elvek és szabályok ismeretét és alkalmazását a rajz és szépírás oktatása körében, a tanítóképző és polgári iskola célját és szervezetét, mindkét intézet rajz és szépírási tanterveinek ismeretét, oktatásának se-

⁸ VKM 22. jelentése. Budapest 1893. 283–289. VKM 41200/1893. sz. rendelet

gédesszkezeit, a rajz és szépirás oktatásának irodalmát, a magyar népoktatás fejlődésének történetét különös tekintettel a tanítóképzőre és polgári iskolára.⁹ Ez a tartalmi gazdagság cáfolja *Gyertyánffy* állítását, hogy a mintarajziskola és rajztanárképző nem fordított gondot a tanítóképző-intézeti rajztanárképzésben a sajátos pedagógiai szempontokra.

A rajztanárképzőt végzett tanítóképző-intézeti rajztanárok száma azt mutatja, hogy az intézet már ekkor el tudta látni a tanítóképzőket megfelelő képesítéssel rendelkező rajztanárokkal, amikor a humán és reál szakos képzős tanárok még különböző végzettségekkel tanítottak a képzőkben (polgári iskolai tanító, tanfolyamot végzett tanítóképzős tanár, középiskolai tanár stb.). A rajztanárképzésnek ebben a régi rendszerében (1894–1903) 61 férfi kapott tanítóképző-intézeti rajztanári oklevelet. Míg ebben az időben 58 nő végzett mint tanítónőképző-intézeti rajztanárnő. Az előbb már utaltunk arra, hogy akik középiskolára kaptak rajztanári oklevelet, azoknak az oklevele a tanítóképzőre is érvényes volt.¹⁰

A rajztanítás történetében jelentős szerepet játszott a század elején kibontakozó vita a természetelvű és a geometrizáló rajztanítás hívei között. Az iskolai rajztanítást a XX. század előtt a geometrikus-praktikus felfogás határozta meg. A vita során a természetelvű felfogás erősödött meg. Ennek első iskolai megnyilvánulását az 1905-ös népiszkolai tantervben láthatjuk, amely a rajzoktatásban a jelenségek megfigyelését, a látás és ábrázolás összefüggését fogalmazta meg. A vita során a rajztanárképzésben is változás következett be. A természetszerűség elvét a rajzoktatásban a herbarti pedagógiával szemben a kibontakozó reformpedagógia is segítette.

A rajztanárképzést a minisztérium több rendelettel fejlesztette tovább.¹¹ A tanárképzés szempontjából jelentős volt az 1903. évben kiadott rendelet, amely a rajztanításra képesítő új vizsgálati szabályzatot fogalmazta meg és minden rajztanárjelölt számára kötelezően előírta a nevelési és tanítási órák hallgatását. Ebben az időben a pedagógiai előadások megtartásával *Weszely Ödönt* bízták meg.

Rajztanárképzés az Apponyi Kollégium keretében

A rajztanárképzés 1907–1929 között

A rajztanárképzéssel kapcsolatos rendeletek (1878, 1885, 1893, 1902, 1903, 1904) és a tanítóképző-intézeti tanárképzéssel kapcsolatos alaprendelet (VKM 11890/1906) figyelembe vételével fogalmazódott meg a tanítóképző-intézeti rajztanárok képzéséről és képesítéséről szóló új szabályzat 1907-ben (VKM 75069/1907).

⁹ VKM 22. jelentése, i.m. 287.

¹⁰ Az *Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola évkönyve az 1925-26., 1926-27. tanévről*. A végzetek száma a 35-114. lapon közölt névsor alapján volt megállapítható.

¹¹ VKM 79796/1903, továbbá a 12952/1903 és 49220/1904. sz. rendelet.

A rendelet értelmében a tanítóképző-intézeti rajztanári tanfolyamra csak azok vehetők fel, akik a középiskolai rajztanári, vagy a polgári iskolai rajztanítói négy éves tanfolyamot elvégezték az *Országos Magyar Királyi Rajztanárképző Intézetben* (Képzőművészeti Főiskola) és sikeresen vizsgáztak az *Országos Rajztanárvizsgáló Bizottság* előtt. Ez azt jelentette, hogy a tanítóképző-intézeti rajztanárképzést a rendelet a *Képzőművészeti Főiskolára* építette. A tanítóképző-intézeti rajztanári tanfolyam időtartama egy év (5. évfolyam) volt. A rendelet előírta, hogy a rajztanárjelöltek, mint a többi szakos tanítóképző-intézeti tanárjelöltek, az Apponyi Kollégiumnak is a tagjai és a kollégium szabályzatában foglalt összes intézkedés rájuk is vonatkoznak és érvényesek. Az Apponyi Kollégium szabályzatát a miniszter 1906-ban adta ki (1911-ben módosította) és ezzel megteremtette a tanítóképző-intézeti, különböző szakos (humán, reál, zene, rajz, torna) tanárjelöltek összefoglaló intézetét, a tanítóképző-intézeti tanárképzés keretét.¹²

A rajztanárok képzéséről és képesítéséről szóló 1907. évi rendeletet a vallás és közoktatásügyi miniszter 1917-ben kiegészítette.¹³

Az 1906-os alaprendelet értelmében a sajátos tanítóképző-intézeti tanárképzés, így a rajztanárképzés kerete, összefoglaló intézete tehát az Apponyi Kollégium lett és ehhez csatlakozott egyfelől a magasszintű szakmai és művészi munka színhelye a Képzőművészeti Főiskola és másfelől a gyakorlatba való bevezetés színhelye: az elemi iskolai tanítóképző-intézet. Ez a hármas egység együttesen jelentette a tanítóképző-intézeti rajz-tanárképzést.

Az 1906-os rendelet szerint két Apponyi Kollégiumot hoztak létre Budapesten, egyet a férfiak részére a polgári iskolai tanítóképzőben (1918-tól tanárképző főiskolán, az I. ker Győri út 13. szám alatt), egyet a nők részére az Erzsébet Nőiskolában (VII. ker István út 91–93). A megalakult két Apponyi Kollégium magába foglalta a humán és reál, a rajz, a zene szakosokat és a torna mellékszakosokat és így együttesen működött 1929-ig. A kollégiumok a vallás és közoktatásügyi miniszter, illetve a minisztérium illetékes osztálya alá voltak rendelve. A miniszter a két kollégiumhoz *miniszteri biztost* nevezett ki (*Szinnyei József* 1906–1923 ; *Kornis Gyula* 1923–1929). A *kollégiumok igazgatói* teendőit a mindenkor polgári iskolai tanító(nő)képzők (1818-tól főiskolák) igazgatói látták el.

A rendelet a kollégiumokban *szakvezető tanári rendszert* hozott létre. A rajz szakosok tanulmányainak támogatására, kiegészítésére és ellenőrzésére a kollégium a Képzőművészeti Főiskola tanárai közül alkalmazott szakvezető tanárokat. Az első időszakban a férfi kollégium szakvezető rajztanára *Erdőssy Béla*, és *Baránszky Emil László*, a női kollégium tanára ugyancsak *Baránszky Emil László* főiskolai tanár volt. A szakvezető tanárok segítő-ellenőrző munkássága kiterjedt az egész tanfolyam idejére.

¹² Szabályzatok a tanítóképző-intézeti tanároknak az „Apponyi-Collegium keretében történő képzéséről és képesítéséről. Budapest. 1912. 5–11., 13–18., 19–22., 51–60.

¹³ Szabályzatok a rajztanárra képesítő vizsgálatokról. E.) Szabályzat a tanítóképző-intézeti rajztanárok képesítéséről. Budapest. 1917. 1–12., F.) Szabályzat a tanítóképző-intézeti rajztanárnők képesítéséről. Budapest. 1917. 1–12.

A tanárjelöltek didaktikai gyakorlataikat a budapesti I. kerületben tanítóképzőben, illetve a VI. kerület tanítóképzőben végezték (magasabb létszám esetében a II. kerületben és a cinkotai tanítóképző-intézetben is gyakoroltak a nőhallgatók).¹⁴

Az 1907-es és 1917-es rendeletek előírták a szükséges tanulmányokat külön a férfiak és nők számára. Ezek a tanulmányok nagy elfoglaltságot jelentettek és nagyon komoly feladatok elé állították az V. éves jelölteket. Munkájuk illusztrálására két példát említünk.

*Az egyik rajztanárjelöltnek az 1908–1909 tanévben az elfoglaltsága a következő volt. A tanárjelölt minden nap (szombat és vasárnap kivételével) délelőtt 8–12 óráig alakrajzi és festészeti feladatokat végzett a Balló-féle művészképző iskolában. Délután 2–4 óráig grafikai képzés folyt, 5–7-ig akt rajzolás. Minden kedden 4–5 óráig mozdulat-kompozíció, minden szombat délután 2–7-ig szlőjd gyakorlat volt a feladata. Időnként tanulmányokat kellett folytatnia (müvészeti, stílus, néprajz stb.) a Képzőművészeti Főiskola könyvtárában. Az Apponyi Kollégiumban módszeresen feldolgozta a tanítóképző-intézet rajz anyagát, elsajátította a pedagógiai és rajzpedagógiai ismereteket, idegen nyelvet tanult. Ezen kívül 1909 február 26-tól március 5-ig az I. kerület tanítóképzőben hospitált, március 5-től április 3-ig heti 6 órában tanítási gyakorlatot végzett a tanítóképző negyedik osztályában.*¹⁵

*A másik példa az 1916/17-es tanévről való. A példának említett rajztanárjelölt előképzettsége okleveles polgári iskolai rajztanító, aki felkészülését négy év alatt a Képzőművészeti Főiskolán szerezte, képesítését pedig az Országos Rajztanárvizsgáló Bizottság előtt. A rendtartás értelmében a főiskola rektora és az Apponyi Kollégium igazgatója javaslatára lett a tanítóképző-intézeti tanárképző növendéke. A főiskolán (az 5. évben) a következő feladatokat végezte: alakrajz, alakrajzi mozdulatkompozíció, iparművészeti rajz, a rajztanítás módszertana. Elfoglaltsága félévenként heti 40 órát tett ki. Kollégiumi szemináriumi foglalkozásait Erdőssy Béla (rajzdidaktika, néprajzi motívumok) és Imre Sándor (pedagógia) vezette. Részt vett azokon a közös pedagógiai órákon, amelyek a tanítóképző növendékeire vonatkozó lélektani kutatások eredményeit és a tanítási módszerekre vonatkozó vizsgálatok eddigi eredményeit mutatta be. Nyelvvizsgát tett, didaktikai gyakorlatot az I. és IV. osztályban végzett.*¹⁶

A tanárjelöltek elfoglaltsága is mutatja, hogy az Apponyi Kollégium keretben történő tanítóképző-intézeti tanárképzés már a kezdeti időszakban is a természetelvű rajzoktatás alapján állt. Ennek egyik biztosítéka volt, hogy a kollégiumban Imre Sándor látta el a pedagógiai szakvezetést, továbbá, hogy Nagy László vezette az Apponyisták lélektani gyakorlatát és irányította az egyik gyakorló tanítóképzőt. Az általa megfogalmazott érdeklődésre épített gyermekközpontú pedagógia (A gyermek esztétikai érdeklődése, 1910) megfogalmazta azt az esztétikai nevelést, amely az esztétikai érzelmek és képzetek kialakítását jelenti és amelynek egyik irányú foglalkozása a rajzoktatás. Nagy László a rajztanításnak a következő módjait különböztette meg: közvetlen természeti szemlélet-

¹⁴ Szabályzatok ..., 1912. i.m. 51–60.

¹⁵ Budapesti tanítóképző-intézeti tanárjelöltek tanulmányi anyakönyve. 1906–1914. I. kötet 22. (JGYTFI)

¹⁶ Anyakönyv... 1913/14 – 1918/19. II. kötet i.m. 97. (JGYTFI)

ből való rajzolás, a szemlélt tárgyak emlékezetből való rajzolása, képzeletből rajzolás, szerkesztések, díszítő rajzok tervezése. A tehetséges gyermekek számára több esetben rendezett rajzkiállításokat (1922, 1926). Ezeknek a kiállításoknak a szervezésébe a tanárjelölteket is bevonta. Mind *Imre Sándor*, mind *Nagy László* hatása végig vonult az egész tanítóképző-intézeti tanárképzésen, így nagy mértékben hatott a tanítóképző-intézeti rajztanárképzésre is.

A példák azt mutatják, hogy a tanárjelöltek az előírtnál magasabb óraszámokban látogatták a főiskolai órákat és végezték az előírt feladatokat, ugyanakkor teljesítették a kollégiumi kötelességeiket is (szemináriumi foglalkozások, a modern idegen nyelv tanulása). Fontosnak tartották a didaktikai gyakorlatokat is a tanítóképző-intézetben. A hallgatók szinte kivétel nélkül a legnagyobb szorgalommal, a szakma és a tanári pálya iránti odaadással végezték munkájukat. A sokszor önként vállalt nagyfokú elfoglaltság óhatatlanul a túlterheléshez vezetett. Ez általánosan jellemezte az egész időszak alatt a hallgatók munkáját. Látták ezt a szakvezető tanárok is és keresték a probléma megoldását. A szakvezető tanárok félévenként értékelték a hallgatók munkáját. Például *Baránszky Emil László* szakvezető tanár 1926-ban a következőket írta az egyik tanárjelöltről: A Képzőművészeti Főiskolán a heti 40 órás elfoglaltságon túl a rajzdidaktikával kapcsolatos szakvezető óráin a Dunántúl népművészeti és történelmi formakincsének feltárásával foglalkozott. Tanulmányozta az idevágó szakmunkákat és ezen kívül a székesfehérvári múzeum, továbbá a Budapesti Néprajzi Múzeum anyagát. Különböző szakcikkeket fordított és megbeszéltek a következő munkákat: *Seinig: Zeichnen als Sprache*, 1918; az International Congress for Art Education, London, 1908. A hallgató szakérdeklődése példás volt. Lelkiismeretesen végezte didaktikai gyakorlatait is mind a gyakorló tanítóképzőben, mind az elemi iskolai gyakorló iskolában.¹⁷

A szakvezető tanárok a tanárjelöltek munkájáról szerzett tapasztalatokat és a foglalkozások során kialakult véleményüket a jelöltekkel rendszeresen megbeszéltek. Az értékelés fontos szempontja volt a kollégiumi munkán kívül a főiskolán végzett tanulmányi és gyakorlati munka, a gyakorló iskolában végzett tevékenység és mind azok a többlet munkák, amelyeket a jelölt magára nézve kötelezően vállalt.

1914-ben az Apponyi Kollégium szakvezető tanárai összefoglaló véleményt fogalmaztak meg a tanítóképző-intézeti tanárképzésről. *Erdőssy Béla* szakvezető tanár (rajz) rámutatott arra, hogy magasabb ösztöndíjjal kellene támogatni az V. éves hallgatókat, mert a hallgatók magasabb képesítést kívánnak szerezni. Problémának látja, hogy a nőkkel szemben kisebb a követelmény az első négy évben mint a férfiakkal szemben, ezért, ha a tanárnők tanítóképző-intézeti rajztanárok akarnak lenni, a férfi hallgatók osztályaiba kell beiratkozniuk. Általános meggyőződése, hogy a rajztanárjelöltekkel szemben alkalmazott követelmény megfelel a kitűzött célnak, az alkalmazott tanítási mód és a képzés rendszere is megfelelő. *Imre Sándor* szakvezető tanár (pedagógia) hangsúlyozta, hogy a tanítóképző-intézetek gondolkörébe is be kell vezetni a hallgatókat, ezért a „Bevezetés

¹⁷ *Csongrád megyei Levéltár VIII. 22. 2. dosszié. Tanári közgyűlési jegyzőkönyvek. 1924–1930.*

a tanítóképző-intézeti tanárságba” című stúdiumot a rajz szakos tanárjelölteknek is hallgatni kell.¹⁸

Az 1914-ben megjelent „Vélemények...” az összes szak problémáit felölelték, és egyetértettek minden szak esetében a hallgatók túlterheltségével. Itt csak a rajz szak problémáira mutattunk rá.

1908 és 1921 között a rajz szakos tanárjelöltek a Képzőművészeti Főiskola különböző intézményeiben végezték tanulmányaikat (míntarajziskola, iparművészeti iskola, I. sz. mesteriskola, II. sz. festészeti és szobrászati mesteriskola, női festőiskola). A különböző intézetek függetlenek voltak és az 1908-ban kiadott reform csupán az adminisztráció végett helyezte ezeket az intézményeket egy igazgatóság alá. Az 1921-ben kiadott reform a független intézeteket egyesítette és a Képzőművészeti Főiskola egész szervezetét gyökeresen átalakította. A rektori rendszer bevezetése mellett jelentős intézkedése volt a reformnak, hogy a tanulmányok első két évében a rajztanárjelöltek és művésznövendékek együttes oktatását, képzését valósították meg. A tanítóképző-intézeti tanárjelöltek képzését továbbra is a négy évfolyamos középiskolai, illetve polgári iskolai rajztanárképzésre építették.

Az 1920-as trianoni békekötés változást hozott a tanítóképző-intézetek vonatkozásában is. A 91 tanítóképzőből a területek elcsatolása következtében 43 tanítóképző maradt. 1921-ben a kormány felmérte a helyzetet, megállapította, hogy az Apponyi-kollégiumi rendszerben 1920-ig 16 rajztanárt (13 férfi, 3 nő) képeztek és felvázolta a további fejlesztés tanári szükségleteit.

Az 1920 és 1929 között az Apponyi-kollégiumi rajztanárképzés struktúrájában nem következett be változás, folytatódott az a munka, amit az 1907, illetve 1917-ben kiadott szabályzat megfogalmazott. A hallgatók létszámát továbbra is a szükségletek és a fejlesztés figyelembevételével tervezték.

A rajz- és kézimunkatanítónők összekapcsolt képzése

A tanítónőképző-intézetekben a női kézimunka kötelező tantárgy volt. Az első időszakban, aki a kézimunkatanítást tűzte élete céljául, az elvégezte a *Nőiipariskola* három évfolyamát, azután néhány elméleti tárggyal kiegészítve vizsgát tett az *Erzsébet Nőiiskolában*. Így nyerhetett női kézimunkatanítói oklevelet.

A helyzet ilyen körülmények között a tanítónőképző-intézetekben tarthatatlanná vált, mert a női kézimunka tanítását a többi tanárnál alacsonyabb képzettségű egyének tanították. Ilyenek voltak a körülmények, amikor a miniszter kiadta rendeletét, amely összekapcsolta a rajztanítónőképzést a kézimunkatanítónő képzéssel.¹⁹

Ezután akik női kézimunkatanítónői képesítést kívántak szerezni egyúttal rajztanítónői képesítéssel is kellett rendelkezniök. A jelöltek a rajzot a *Képzőművészeti Főiskolán* és az *Apponyi Kollégiumban*, a női kézimunkát heti 15 órában a *Nőiipariskolában*,

¹⁸ *Vélemények* az elemi iskolai tanítóképző-intézeti tanárképzésről. Kézirat gyanánt. Budapest, 1914. 22–23.

¹⁹ *Szabályzat* a polgári leányiskolai, felsőbbleányiskolai és tanítónőképző-intézeti női kézimunkatanítónők képesítéséről. (VKM 61071/1914. 1–32.)

a tanítóképző-intézeti kézimunkatanítás módszertanát és a gyakorlati oktatást az *Erzsébet Nőiskolában* végezték el.

A rajztanárok, rajztanárnők és a női kézimunkatanítónők képesítése

Külön rendelet intézkedett 1917-ben a tanítóképző-intézeti rajztanárok és külön rendelet a tanítónőképző-intézeti rajztanárnők képesítéséről. Az *Országos Magyar Királyi Rajztanárvizsgáló Bizottság* a férfi tanárokat a művészeti rajz és mértani rajznak az elemi iskolai tanítóképző-intézetben való tanítására, a nőket a rajznak az elemi iskolai tanítónőképző-intézetben való tanítására képesítette. A két rendelet lényegében megegyezett egymással, csak a vizsgafeladatok vonatkozásában voltak eltérések.²⁰

A Mintarajziskola és Rajztanárképző keretében már 1877-től kezdve működött tanárvizsgáló bizottság.²¹ Amikor 1903-ban bevezették az alapvizsgarendszert, a miniszter újra szabályozta a rajztanárvizsgáló bizottság működését és megszüntette a külön tanítóképző-intézeti rajztanári képesítést. 1903 és 1908 között a középiskolai rajztanári képesítés egyben a tanítóképző-intézetre is képesített.²²

A rajztanárképzésben a rajztanárvizsgáló bizottság nem tagolódott iskolatípusok szerint, tehát nem volt külön tanítóképző-intézeti rajztanárvizsgáló bizottság. Az egységes rajztanárvizsgáló bizottság képesítette a jelölteket a különböző iskolatípusok szerint. *1917-től a következő képesítéseket adták ki:* (a) középiskolai rajztanári képesítés, (b) leányközépiskolai rajztanárnői képesítés, (c) polgári fiúiskolai rajztanári képesítés, (d) polgári leányiskolai rajztanárnői képesítés, (e) tanítóképző-intézeti rajztanári képesítés, (f) tanítónőképző-intézeti rajztanárnői képesítés, (g) ipar-tanonciskolai rajztanári képesítés.²³

A vizsgálóbizottság élén az elnök állt, aki a Képzőművészeti Főiskola igazgatója, majd rektora, továbbá a két alelnök, a főiskola tanára, illetve a műszaki egyetem tanára volt. A bizottság tagjai a főiskola, a különböző fajú iskolák tanárai, illetve az érdekelt intézmények képviselői közül kerültek ki. A miniszter az elnököt, az alelnököket és a bizottság tagjait 5–5 évi időtartamra nevezte ki.

Amikor az első Apponyi-kollégisták a tanítóképző-intézeti rajztanári képesítővizsgát tették (1909) az Országos Magyar Királyi Rajztanárvizsgáló Bizottság tagjai a következők voltak: elnök *Szinyei-Merse Pál*, alelnökök: *Schulek Frigyes*, *Várdai Szilárd*, bizottsági tagok: *Aggházy Gyula*, *Badics Ferenc*, *Benczur Béla*, *Edvi Illés Aladár*, *Erdőssy Béla*, *Havranek Ferenc*, *Hegedűs László*, *Hollós Károly*, *Huszka József*, *Kovács Géza*, *K. Lippion Elek*, *Lórányi Antal*, *Nádlér Róbert*, *Pasteiner Gyula*, *Porszász József*, *Radnai Rezső*, *Rauscher Lajos*, *Strobl Alajos*, *Tardos Krenner Viktor*, *Weszely Ödön*.²⁴

²⁰ *Szabályzatok...* 1917. E.) F.) i.m. 8–9.

²¹ VKM 32195/1877.

²² Az Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképző értesítője az 1902–1903. tanévről. Budapest. 1903. 64–79. – VKM 12952/1903.

²³ *Szabályzat...* 1917. i.m. E.) F.) 1.

²⁴ Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola évkönyve az 1908–1909. tanévről.

A rendelet a vizsgálobizottság összetétele után a *képesítő vizsgálatok tagolását* a következőkben határozta meg: (1) közép-, vagy polgári iskolai első alapvizsgálat, (2) közép-, vagy polgári iskolai második alapvizsgálat, (3) közép-, vagy polgári iskolai szakvizsgálat, (4) tanítóképző-intézeti rajztanári kiegészítő képesítő vizsgálat. Ez utóbbi vizsgálatra a férfiak közül csak azok voltak bocsáthatók, akik a középiskolai rajztanári, vagy polgári iskolai rajztanítói oklevelük birtokában a rendtartási szabályzatban és a tantervben meghatározott feltételeknek, az 5. évfolyamon sikeresen eleget tettek és a didaktikai gyakorlatról szóló bizonyítványukat bemutatták. A tanárnők képesítővizsgára bocsátásának tanulmányi előfeltételeként a tanítónőképző-intézeti női kézimunka tanítói végzettséget is előírták.

A rendelet felsorolta a vizsgára bocsátás egyéb feltételeit, intézkedett az értesítő és az oklevél kiadásáról, a vizsgálati és egyéb díjakról, a vizsgálati rendről, az ügykezelésről, a külföldi oklevelek honosításáról.

A rendelet másik része a tanítóképző-, illetve a tanítónőképző-intézeti rajztanári képesítő kiegészítő tárgyait tartalmazta. Ezek a következők voltak: gyakorlati zárthelyi rész: (1) alakrajz (mozdulat-kompozíció), (2) iparművészeti rajz (a férfiaknál iparművészeti tárgyak tervezése; a nőknél síkékítmény tervezés, főként a tanítónőképző-intézetre való tekintettel), (3) rajzdidaktika, módszertan (a férfiaknál írásbeli dolgozat, a nőknél írásbeli és rajzbeli). A szóbeli mindkét nemnél: (1) rajzdidaktika, módszertan, (2) a rajztanmenet magyarázó bemutatása. Azok a jelöltek, akik középiskolai rajztanári oklevéllel rendelkeztek nem tettek vizsgát alakrajzból és iparművészeti rajzból.

A tanárnőkre vonatkozó rendelet arra is utalt, hogy a női kézimunkából, a női kézimunkatanítás módszeréből és a női kézimunkatanítás gyakorlatából a jelölt az *Országos Magyar Királyi Kézimunkatanítónő Vizsgáló-Bizottság* előtt kellett kiegészítő képesítő vizsgát tenni.

Az 1914. évi rendelet hozta létre a vizsgálobizottságot. A bizottság összetétele az első öt éves ciklusra a következő volt: elnök: *Szinnyei József* egyetemi tanár, ügyvezető al-elnök: *Berta Ilona*, az Erzsébet Nőiskola Apponyi Kollégiumának igazgatója; a bizottság tagjai: *Várdai Szilárd* a Képzőművészeti Főiskola igazgatója, *Czakó Elemér* az Iparművészeti Iskola igazgatója, *Éberhardné Jausz Jozefin* az Erzsébet Nőiskola felsőbb leányiskola tanára, *Lépesné Baur Irén* a budapesti II. kerületi tanítónőképző-intézet tanítónője, *Décsey Béláné* a budapesti VI. kerületi tanítónőképző-intézet tanítónője.²⁵

A Szegedi Apponyi Kollégium Budapesti Tagozata (1930–1949)

Az 1929. évi rendelet az 1929–1930-as tanévtől a tanítóképző-intézeti tanárképzés Szegedre helyezéséről intézkedett. Az egyesített férfi és női Apponyi Kollégium miniszteri biztosának *Huszt József* egyetemi tanárt nevezték ki. A rendeletben a miniszter kimondta, hogy „a tanítóképző-intézeti rajztanárok és zenetanárok képzését azonban to-

²⁵ *Szabályzat...* 1914. i.m. (női kézimunka) – A női kézimunkatanítás új képzési szabályzata. Magyar Tanítóképző, 1914. 390–392. – Boreczky Elemér: A rajz és kézimunkatanítónők kapcsolatos képzése. Magyar Tanítóképző, 1914. 414–419.

vábbra is Budapesten az Országos Képzőművészeti Főiskolával, illetőleg az Országos Zeneművészeti Főiskolával kapcsolatban, az eddigi gyakorlat alapján szerzett tapasztalatok figyelembevételével óhajtom szervezni”.²⁶ *A rajztanárok képzése, a zenetanárokkal együtt, tehát a Szegedi Apponyi Kollégium szerves részeként Budapesten maradt, az Apponyi Kollégium Budapesti Tagozata néven.*

A miniszter a Budapesti Tagozat igazgatói teendőit a mindenkori budapesti I. kerületi tanítóképző-intézet igazgatójára bízta (*Padányi-Frank Antal 1930–1944; Szabó Béla 1944–1949*).

Az Apponyi Kollégium Szegedre helyezésével és a kollégium budapesti tagozatának kialakításával egyidőben változás következett be a rajztanárképzésben is. *1930 november 11-én* kiadásra kerültek az *Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola* új felvételi, tanulmányi és fegyelmi szabályai és vele kapcsolatban az Országos Magyar Királyi Rajztanárvizsgáló Bizottság szervezete és a rajztanárképesítő vizsgálatok szabályzata.²⁷

A szabályzat értelmében *művészeti szakok* (festészet, szobrászat) és *tanári szakok* voltak a főiskolán. A tanári szakon belül középiskolai rajztanárképzés, polgári iskolai rajztanárképzés és tanítóképző-intézeti rajztanárképzés folyt. Az előző időkhöz viszonyítva a középiskolai rajztanárképzés ideje négy évről öt évre emelkedett és nemcsak középiskolára, hanem tanítóképző-intézetre, felsőipariskolára stb. adott képesítést. A szabályzat értelmében a tanítóképző-intézeti rajztanárképzés a négy éves polgári iskolai rajztanárképzésre épült és a képzés ötödik évét jelentette.

A szabályzat szerint a középiskolai rajztanári oklevél a tanítóképző-intézeti rajztanárságra is jogosítványt adott. Érthető tehát, hogy a főiskola rektora 1932-ben azzal a javaslattal fordult a miniszterhez, hogy miután a középiskolai rajztanárok tanulmányi idejét öt évre emelték fel, minden középiskolai rajztanárjelöltet kültagként vegyenek fel az Apponyi Kollégiumba. Ez ekkor 38 főt jelentett volna.²⁸ *Huszt József* miniszteri biztos nem értett egyet a főiskola rektorának előterjesztésével. Véleménye szerint ilyen tömegű tanítóképző-intézeti rajztanár képzésére nincs szükség, nincs rá pénzügyi fedezet sem és pedagógiailag is helytelen. A miniszter *Huszt Józseffel* értett egyet és a főiskola rektorának előterjesztését elutasította.²⁹

Az 1930. évi szabályzat az 1932/33-as tanévben lépett teljes egészében hatályba. A tanítóképző-intézeti tanárképzést, a polgári iskolai rajztanárok részére, a miniszter 1934. évi rendeletével egy évről két évre emelte. A rendelet arról is intézkedett, hogy a középiskolai rajztanárok diplomájából töröljék a tanítóképző-intézetre szóló képesítés megjelölését.³⁰

²⁶ *Országos Levéltár* K.502. 1929–1931. 830–5–5.

²⁷ Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola felvételi, tanulmányi és fegyelmi szabályzata. Jóváhagyott a Kormányzó Úr Ő Főméltósága 1930. évi november hó 11-én kelt magas elhatározásával. 21.

²⁸ *Országos Levéltár* K.636. 1932–1936. 699, csomó. 54. főszám. (A rektor 1932. szept. 9-i levele.)

²⁹ *Csongrád megyei Levéltár* VIII.22. 1923–1935. 3.doboz. (A miniszter 1932. október 8-i levele.)

³⁰ Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola évkönyve az 1933–34. tanévről. 55–56. (VKM 17751/1934. IV.)

Azok a középiskolai rajztanárok, akik tanítóképző-intézeti rajztanári diplomát kívántak szerezni egy évig voltak az Apponyi Kollégium tagjai. Tanát az előképzettségnek megfelelően (középiskolai, illetve polgári iskolai rajztanári képesítés) a tanítóképző-intézeti rajztanárjelöltek az Apponyi Kollégiumnak egy, illetve két évig voltak tagjai.³¹

Ez a rendelkezés nem érintette a rajztanárképzéssel kapcsolatos tantárgyakat és a rajztanárjelöltek I. és II. alapvizsgáinak, a szakvizsgáinak és pedagógiai vizsgáinak a tárgyait.

A tanítóképző-intézeti rajztanárképzés – hasonlóan az előző időszakhoz – a főiskolai órákon és az Apponyi Kollégiumban folyt. A kollégiumban a jelöltek pedagógiát és iskolaszerveztant (*Padányi-Frank Antal*), rajzpedagógiát (*Baránszki Emil László*), az első időszakban közgazdaságtant és idegen nyelvet tanultak. Ezt a munkát a gyakorló tanítóképzőben végzett hospitálás és tanítási gyakorlat egészítette ki. A szabályzat előírta, hogy a rajztanárvizsgáló bizottság tevékenységének ideje 2–2 év. A bizottság elnöke a Képzőművészeti Főiskola mindenkori rektora volt. Az egyik alelnök a prorektor, a másikat a kültagok sorából választották. A bizottság beltagjai a főiskola tanárai közül kerültek ki. A kültagokat a tudományegyetem, a műegyetem és különböző fajú fő- és szakiskola tanárai és szakkörök képviselői közül nevezte ki a miniszter. A bizottság albizottságokban működött.

A különböző iskolatípusok rajztanári alap és szakvizsga tárgyai megegyeztek. Különbség a pedagógiai vizsgák tartalmában volt. A tanítóképző-intézeti tanárjelöltek pedagógiai vizsgáinak tárgyai a következők voltak: gyakorlati zárthelyi rész: a rajztanítás módszere; szóbeli rész: a rajztanítás módszere, a rajztanmenet magyarázó bemutatása. A vizsga eredménye alapján a bizottság a jelöltet a művészeti és mértani rajznak a hazai tanítóképző-intézetben való tanításra képesítette.

1942-ben újabb felvételi, tanulmányi és rend-szabályzatot adtak ki a Képzőművészeti Főiskola részére. Ez azonban lényegében nem változtatta meg a tanítóképző-intézeti rajztanárképzést.

A budapesti tagozat idején az előzőekben bemutatott képzési- és vizsgarendszerben végezték az Apponyi Kollégium keretében tanulmányaikat (kollégium, főiskola, gyakorló tanítóképző) a rajztanárjelöltek 1949-ig, a tanítóképző-intézeti tanárképzés megszűntetéséig.³²

A tanítóképző-intézeti rajztanárképzés megvalósulásától kezdve, – hasonlóan a többi szakosok képzéséhez – beletagozódott az Apponyi Kollégiumba. Láthattuk, hogy a kollégium lett a rajztanárképzés kerete, összefoglaló intézete és ehhez kapcsolódott egyfelől a magas szintű szakmai-művészeti felkészítés színhelye: a Képzőművészeti Főiskola, másfelől a gyakorlatba való bevezetés színhelye: az elemi iskolai tanítóképző-intézet. Ez a hármas egység együttesen jelentette a tanítóképző-intézeti rajztanárképzést is.

A rendelet a rajztanárképzést a Képzőművészeti Főiskolára építette (a felvétel alapkövetelménye a középiskolai, illetve polgári iskolai rajztanári végzettség).³³

³¹ OL K.636. 1937–1941. 953. csomó. 44-a. tétel, továbbá az 1942–1944. 119. csomó. 44–2. tétel

³² VKM 190370/1948.sz. rendelet.

³³ Az 1907–1949 között végzett 154 tanítóképző-intézeti rajz szakos tanárjelölt statisztikai és szociológiai adatait lásd a Magyar Pedagógia 92. évf. 4. számában (1992)

Az Apponyi Kollégium keretben történő tanítóképző-intézeti rajztanárképzés során a művészeti nevelés mellett jelentősnek kell tartanunk, hogy a korszak modern általános pedagógiai és rajzpedagógiai irányainak ismertetésére törekedtek és fontosnak tartották a népművészeti és történeti formakincs feltárását, megismertetését a tanárjelöltekkel. A kollégium inspirálta a rajztanárjelölteket a folyamatos művészeti tevékenységre, az önművelésre, a képzőművészetekkel, a néprajzzal és a rajzpedagógiával kapcsolatos munkák tanulmányozására.

Azok a feladatok, amelyet a tanítóképző-intézeti rajztanároknak el kellett végezniök nem egyszerűen a tanítónövendékek szép érzékének, a művészi alkotások ismeretének, a művészeti és természeti szépség iránti fogékonyságának fejlesztését jelentette csupán, hanem a megfigyelés, a látás és ábrázolás összefüggésén alapuló rajztudás és rajzkészség kialakítását, „amellyel a tanító a rajzot tanításában felhasználni és a népiskolában tanítani tudja.”³⁴

Ezeket a feladatokat a rajztanár a tanító(nő)képző-intézet rajz, szépírás és kézimunka óráin végezte el. A képzés fontosságát mutatja az is, hogy például az öt éves tanítóképző összóraszámából (150 óra) több mint 10%-ot (16 óra) szánt az 1923-as tanterv ezeknek a tárgyaknak a tanítására.³⁵

Az Apponyi Kollégium keretében folyó tanítóképző-intézeti rajztanárképzés művészi, szakmailag és pedagógiailag magasan képzett tanárokat adott a tanítóképző-intézetek számára.

Irodalom

- Gyertyánffy István (1882): A Budapesti Állami Elemi és Polgári Iskolai Tanítóképezde múltja és jelene. Budapest. 248. 261. 466.
- Gyertyánffy István (1898): A tanítóképző-intézeti tanárok képzésének és képesítésének kérdéséről. Budapest. 65.
- Kornis Gyula (1927): A magyar művelődés eszményei 1777-1848 között. Budapest. II. kötet, 388-390.
- Lázár Béla (1914): Br. Eötvös József művészipolitikája. Művészet, 12. 19.
- Tóth Gábor: (1991): A magyarországi tanítóképző-intézeti tanárképzés kezdetei. Pedagógusképzés, 61-71.
- Tóth Gábor (1992): A tanítóképző-intézeti tanárképzés Budapesten. Pedagógusképzés, 44-69.
- Tóth Gábor (1993): A Szegedi Apponyi Kollégium. Pedagógusképzés, 130-168.
- Várdai Szilárd (1908): Az Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképző története 1971-1908. Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola Értesítője az 1907-1908. tanévről. Budapest, 5-6.
- Voit Pál (1936): A művészeti és ipari oktatás múltjából. Joó János egri rajztanár Magyar Athenaeuma. Magyar Iparművészet, 194-195.

³⁴ *Tanterv a Magyar Királyi Állami Tanító- és tanítónőképző-intézetek számára.* Budapest. 1923. (VKM 81968/1923) 41.

³⁵ *Tanterv...* 1923. i.m. 7.

ABSTRACT

GÁBOR TÓTH: TRAINING ART TEACHERS IN TEACHER TRAINING SCHOOL (1907–1949)

Organizing art teachers' training in Hungary is associated with the name of Keleti Gusztáv, who started the institutional work of the Royal Hungarian School of Decorative Arts in 1871. In 1907, the Minister of Religion and Public Education decreed the special training of art teachers in the framework of Apponyi Kollégium. The one-year training was based on the Art Teachers' Training Institute (College of Fine Arts). The training was held in Apponyi Kollégium, in the College of Fine Arts and in the Practice Teacher Training School. The joint work of this threefold unit involved teacher training in teacher training schools. In 1914, the training of women handicraft teachers was linked to the training of women art teachers. Until 1930, Apponyi Kollégium in Budapest coordinated the training of students of arts and sciences, drawing, music and physical education as minor subjects. From 1930, the training of art teachers functioned together with music teachers in the Budapest Branch of Szeged Apponyi Kollégium. This program of training art teachers was terminated in 1949.

MAGYAR PEDAGÓGIA **94**. Number 3–4. 275–291. (1994)

Levelezési cím / Address for correspondence: Tóth Gábor, H–1221 Budapest, Városház tér 6.